

Романишин А. М. кандидат педагогічних наук,
доцент, Науково-дослідний центр гуманітарних
проблем ЗС України

<https://orcid.org/0000-0003-3115-5999>

Неурова А. Б. кандидат психологічних наук,
доцент, Національна гвардія України

<https://orcid.org/0000-0002-1220-8613>

ПРОФІЛАКТИКА САМОГУБСТВ СЕРЕД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПРИЗВАНИХ ЗА МОБІЛІЗАЦІЄЮ

У статті розглянуті основні чинники, що сприяють скоєнню самогубств військовослужбовцями призваними за мобілізацією і беруть участь у бойових діях та представлені рекомендації їх профілактики, розроблені на підставі аналізу досвіду російсько-української війни, особистого досвіду авторів та результатів опитування військовослужбовців.

Ключові слова: самогубство; бойові дії; конфлікти; профілактика, мобілізовані.

Вступ. Аналізуючи досвід бойових дій і напрацювання щодо причин скоєння самогубств військовослужбовцями ЗС України, ми прийшли до висновку, що актуальність проблеми суїцидальної поведінки для Збройних Сил обумовлена відсутністю тенденції до зниження кількості самогубств серед військовослужбовців.

Найбільша кількість випадків самогубств припадає на військовослужбовців призваних за мобілізацією.

Стабільними залишаються і причини, що сприяють скоєнню самогубств військовослужбовцями. Близько 30% військовослужбовців скоюють самогубства на ґрунті сімейних негараздів (непорозуміння з батьками (родичами), переживання за членів родини, які залишилися на окупованій території, конфлікти з подружжям (коханями) тощо.

Можна визначити наступні види конфліктів, що обумовлені сімейно-побутовими проблемами (негараздами) військовослужбовців:

- негаразди у відносинах з батьками, подружжям, родичами, близькими тощо;
- нещасне кохання, зрада коханої (коханого), розлучення;
- наявність незадовільних соціально-побутових умов, повна зневіра у власних силах, соціальна деградація особистості;
- тяжка хвороба, смерть близьких чи рідних;
- інтимно-сексуальні проблеми;
- небажана вагітність, аборт.

У минулому році, у четвертому номері Віснику НУО України, автори вже зазначали, що невирішені сімейні проблеми мають

потенційно руйнівні наслідки для військовослужбовців і, що невирішена емоційна напруга може призвести, і часто призводить, до серйозних нещасних випадків або розвитку бойового стресу, який, у свою чергу, може стати причиною нервового зриву, що може призвести до скоєння самогубства [1].

Таким чином, розгляд вищезазначених питань і визначає актуальність відпрацювання пропозицій щодо профілактики самогубств, серед військовослужбовців призваних за мобілізацією. Особливу увагу ми звернемо на профілактику самогубств, що скоюються в наслідок сімейних негараздів.

Мета статті полягає у теоретичному аналізі наукових джерел із досліджуваної проблеми, визначення шляхів досягнення ефективності профілактики самогубств, серед військовослужбовців призваних за мобілізацією, що скоюються внаслідок сімейних негараздів.

Теоретичне підґрунтя. Аналіз психолого-педагогічної літератури останніх років свідчить, що процес профілактики самогубств, серед військовослужбовців призваних за мобілізацією, що скоюються в наслідок сімейних негараздів, не був предметом ґрунтовних досліджень українськими вченими.

Методи дослідження. Для вирішення завдань дослідження були використані емпіричні методи: спостереження та опитування.

Результати і обговорення. Проблема суїцидальної поведінки у ЗС України тісно пов'язана з військово-професійною

адаптацією в ході взаємодії військовослужбовців з комплексом чинників професійного, соціального, клімато-географічного, екологічного, побутового характеру тощо. Успішність адаптації призваних за мобілізацією військовослужбовців до нових умов життя і діяльності, тим більше до екстремальних (бойових), в значній мірі визначається їх особистісними особливостями.

Які почуття відчуває військовослужбовець, призваний за мобілізацією? На нашу думку, за свідченнями військовослужбовців, які пройшли через призов за мобілізацією, та за нашим власним досвідом, це – тривога, страх, ненависть до війни, до ворогів [2].

Після спілкування із воїнами, можна визначити наступні соціально-психологічні особливості військовослужбовців призваних за мобілізацією:

- наявність життєвого досвіду;
- впевненість у власних силах;
- здатність самостійно приймати рішення;
- володіння декількома професіями;
- здатність оцінити ефективність і якість виконуваної ними військово-професійної діяльності;
- неготовність до обмежень і жорсткої регламентації військового побуту та виконання правил військового етикету;
- відчуття тривоги, страху, ненависті до війни, до ворогів;
- оцінка своєї мобілізації як критичного, переломного моменту у житті;
- розгубленість, стривоженість, приниженість, відчуття власного безсилля вплинути на те, що з ними відбувається, неможливість щось змінити;
- відчуття безпорадності, безсилля щось зробити справді корисне та потрібне тощо.

Недоліки організації та проведення мобілізації дуже негативно впливають на морально-психологічний стан військовослужбовців. За свідченнями багатьох військовослужбовців, призваних за мобілізацією, у перші дні свого перебування у Збройних Силах вони були розгублені, стривожені, принижені, відчували власне безсилля вплинути на те, що з ними відбувається, щось змінити. В подальшому, при відсутності позитивних змін їм вистачало декілька тижнів для того, щоб

повністю розчаруватися у Збройних Силах [3].

Мобілізований військовослужбовець не може повернутись до звичного життя. Він знає, що ще довго йому доведеться виконувати роботу, яку він ніколи б не робив добровільно, жити поруч із людьми, які не завжди йому подобаються, бувати у місцях, небезпечних для життя та здоров'я тощо.

Негативні почуття втомлюють. Із кожним новим днем, який часто приносить більше негативного, ніж позитивного, індивідуальність особистості починає змінюватись. Переважна більшість мобілізованих військовослужбовців через певний проміжок часу звикають до нових умов, приймають правила «гри» і встановлений порядок. У кожного це займає різний період часу.

Мобілізований військовослужбовець починає адаптуватись, тому що хоче притупити, якщо неможливо позбутися, цілий комплекс негативних почуттів, які підживлюють розчарування. Непомітно для мобілізованого військовослужбовця у нього починають змінюватись потреби, інтереси, цінності, риси характеру. Можна сказати, що світогляд мобілізованого воїна змінює орієнтири.

«Що я тут роблю?», «Для чого я тут?», «Як надовго?» – це фундаментальні запитання, що їх ставить собі, мабуть, кожен мобілізований військовослужбовець. Вони є сутністю мотивації та волі, пошуку причин і раціонального пояснення того, що відбувається з людиною у певний проміжок часу.

Якщо військовослужбовець не отримує змістовні відповіді на свої запитання, одночасно стикаючись із негативними чинниками, про які ми згадували, то у нього посилюється розчарування і він втрачає один із найсильніших мотиваційних чинників – віру в доцільність того, що з ним відбувається.

Будь-яка людина, потрапивши у нове небезпечне середовище, де її цілком законно можуть утримувати невизначений термін, із сумом розуміє безвихідь ситуації. Відмовитись від служби мобілізований військовослужбовець не може. Самовільне залишення місця служби та порушення встановлених норм поведінки суворо караються. Негативні почуття накопичуються, так би мовити, «тиснуть на психіку», і людина шукає способів їх

послаблення, звільнення від них або заміни на позитивні [2; 5].

Обмежений простір, в якому є всі необхідні для життя предмети, обмежує потреби людини, яка змушена тривалий час перебувати у цьому обмеженому просторі, лише наявними речами. Простір обмежений, кількість людей навколо тебе теж обмежена, кількість кроків, що їх робиш за день, часто, так само обмежена. Предметів, на які можна було б кинути оком і затримати на них свою увагу, стало менше, що, своєю чергою, звільняє мозок від додаткової мисленнєвої роботи.

Кожен зайнятий своєю повсякденною діяльністю, яка з плином часу стає все нуднішою. Теми для спілкування вичерпуються. Історії з життя, що військовослужбовці розповідають один одному, починають повторюватись, і їх ніхто не хоче слухати знову. Починаються суперечки, сварки. Мозок нудьгує, хочеться розваг і свята, хтось знаходить ці «свята» у вживанні спиртного чи наркотиків. Хтось вигадує нові рецепти з наявних продуктів. Хтось вдосконалює свої професійні чи фізичні навички. Постійно покращується інженерне обладнання позицій і побут. Хтось експериментує зі своєю зовнішністю, відрощує бороду тощо.

Кожен новий день стає схожим на попередній. Люди, розмови, їжа, напружена атмосфера – нічого не змінюється. І ніби вже звикаєш жити у таких умовах, проте хочеш утекти від усього цього.

Іноді руки просто опускаються. Мобілізовані вояки говорили, що бувало таке відчуття, ніби опиняєшся на роздоріжжі або на краю прірви, і шляху вперед немає, і назад повернутись неможливо. Немов дикий звір, якого загнали у пастку, люди починають «показувати зуби», стають злими, агресивними, неконтрольованими. Частішають випадки відмов від виконання наказів. Особливо швидко це відбувається при довготривалому перебуванні особового складу безпосередньо на передових позиціях, при вогневому контакті з ворогом, великій кількості безповоротних та санітарних втрат тощо.

Час від часу, у багатьох виникає бажання сильно напиться. Це може бути однією з причин так званого аватаризму (пияцтва) у військах або вживання наркотичних засобів. Деякі фахівці і ветерани схильні вважати, що пияцтво та наркоманія є

засобом дії, коли інші засоби задоволення потреб уже безсилі, неефективні тощо. Пияцтво (наркотики) – це ніби уявне задоволення незадоволених потреб, спроба зняти напруження, приглушити тривогу і страх, усе те негативне, з чим немає сил впоратись самотійно [4; 5].

Розчарування, що виникає у військовослужбовця, про яке ми говорили, якщо постійно не пояснювати мобілізованому вояку важливість, необхідність та доцільність його перебування у війську, переростає у стан розпачу або відчаю.

Що ж таке розпач і яке відношення цей стан має до бажання вчинити самогубство? Словник української мови тлумачить розпач як стан сильного душевного болю, безнадійності, безвихідності [3].

Коли людина опиняється у такій життєвій ситуації, коли не вона, а хтось інший керує її поведінкою, планує за неї майбутнє, карає за ініціативу, позбавляє можливості задовольняти свої потреби, у неї можуть просто опуститись руки. Не говорячи вже про те, що всі ці проблеми ще більше загострюються під впливом психотравмуючих чинників бойових дій.

Найбільший розпач у військовослужбовця наступає, коли він не отримує відповідь на запитання: «Коли я поїду додому?» або «Коли все це для мене закінчиться?». Відсутність картини майбутнього запускає механізм психологічної тривоги, страху, паніки.

Ще більше негативні почуття підсилюються, коли у сім'ї мобілізованого виникають якісь серйозні проблеми, а розв'язати їх він не в змозі, оскільки затиснутий у військових статутних лещатах. Можна тільки уявити собі ситуації, що спричиняють неймовірний душевний біль, наприклад, коли солдат хоче бути біля хворої матері або бути присутнім на похоронах рідної людини, але те, що називають військовим обов'язком, наказом командира, приковує його невидимим ланцюгом до місця несення служби. Життя здається несправедливим, позбавленим сенсу, а це знецінює його як людину.

Частота, метод і зміст спілкування між військовими та їхніми сім'ями є важливими чинниками під час їх перебування на фронті. Багато сімей можуть залишатися в контакті за допомогою відеоконференцій через Інтернет.

Питання психології

Для більшості військових чоловіків/жінок налагодження зв'язку з рідними та близькими є стабілізуючим чинником. Разом з тим, для тих, хто має складні взаємини під час телефонних дзвінків, контакт може посилити стрес у період перебування в районі ведення бойових дій. З набуттям доступності месенджерів подружжя (рідні) та військовослужбовці відчувають себе більш впевнено; обидві сторони здатні ініціювати зв'язок, враховуючі обмеження викликані бойовою обстановкою. Ще однією перевагою переписки за допомогою месенджерів є можливість бути більш розсудливими стосовно того, що говорить, і контролювати інтенсивні емоції, які можуть бути надмірно тривожним тощо.

Одночасно, одним із недоліків покращеного доступу до зв'язку (мобільний зв'язок або месенджери) є безпосередність і близькість до тривожних новин як від сім'ї, так і від військовослужбовця. Практично неможливо приховати негативні почуття образи, гніву, розчарування і втрати, особливо, розмовляючи по телефону.

Неточні чи неприємні новини швидко передаються по мобільних телефонах. Ті, що пов'язані зі звинуваченнями в невірності, виявляються особливо руйнівними. Інші неприємні чутки можуть містити хибну інформацію, що конкретне подружжя або військовослужбовець погано справляється з обов'язками, отримав бойове поранення, підлягає дисциплінарним заходам, з ним стався нещасний випадок тощо. Подібна інформація може бути шкідливою для військовослужбовців, членів сімей. Швидкість передачі потенційно неточних новин може підірвати здатність військовослужбовців, підрозділу або сім'ї зосереджуватись і виконувати свої обов'язки.

Конфліктні стосунки між подружжям (рідними, близькими) негативно впливають на психологічний стан військовослужбовців під час служби (депресія, зловживання спиртними напоями, агресивність, замкненість, порушення дисципліни, суїцидальні думки тощо).

Особливо, коли сімейні проблеми пов'язані з довгою відсутністю військовослужбовця вдома, від якого рідні чекають їх вирішення, а людина служить в цей час, не може приділити близьким достатньо уваги [3].

Слід пам'ятати, що конфліктна ситуація набуває характеру суїцидонебезпечної тоді, коли військовослужбовець усвідомить її як значущу для себе, дуже складну, а свої можливості щодо її вирішення – як недостатні, переживаючи при цьому почуття безнадійності-безпорадності й обираючи самогубство як єдино можливий вихід з неї.

В той же час, гармонійні стосунки в родині військовослужбовця стають для нього позитивним підтримувальним чинником під час служби та сприяють підтриманню його морально-психологічного стану.

Обмеження негативного впливу чуток повинно бути постійною турботою для керівників військових підрозділів і фахівців структур морально-психологічного забезпечення.

Разом з тим, досвід участі військовослужбовців у бойових діях свідчить, що до питання їх комунікації з рідними та близькими не обхідно ставитись диференційовано. Наприклад, часто бувають випадки, коли військовослужбовець, під час перебування у навчальному центрі чи пункті постійної дислокації, мав відносно багато часу та можливостей для доволі частого і тривалого спілкування з рідними, та близькими, і так би мовити, привчив їх до цього. А, коли він попадає на передову і можливості щодо спілкування різко обмежуються, у воїна починають виникати сімейні негаразди на цьому ґрунті: то дома не одразу відповідають на дзвоник чи повідомлення, і військовослужбовець починає нервувати, думаючи, що на нього не чекають, або рідні та близькі довго не можуть додзвонитися і починають жалітися військовослужбовцю на те, що він не хоче з ними розмовляти. Таким чином, можливо, доцільно попереджати військовослужбовців про такі неприємні особливості під час комунікації з рідними та близькими.

На нашу думку, виконання нижченаведених заходів буде сприяти кращій профілактиці виникнення негараздів (конфліктів) з рідними та близькими військовослужбовців:

- бесіди з особовим складом щодо важливості спілкування з рідними та близькими, з метою профілактики сімейних негараздів (конфліктів) на ґрунті печалі, самотності, занедбаності тощо;

- періодичне нагадування військовослужбовцям про необхідність дотримання культури спілкування та

контролю емоційного стану під час розмов з рідними та близькими, з метою профілактики емоційних конфліктів;

- постійне опитування особового складу з метою виявлення сімейно-побутових проблем з метою надання своєчасної допомоги щодо їх вирішення;

- залучення до вирішення виникаючих у членів сімей військовослужбовців соціально-побутових проблем представників державних адміністрацій та ТЦК та СП за місцем їх проживання, з метою надання допомоги щодо їх вирішення [3; 5].

Якщо у військовослужбовців виявляється наявність сімейно-побутових проблем то командування військової частини та підрозділу, взаємодіючи з місцевими держадміністраціями та фахівцями ТЦК та СП, повинно надати допомогу щодо їх вирішення.

Якщо ж у військовослужбовців виявляється наявність гострих сімейних конфліктів (проблем) то командування підрозділу повинне надати допомогу щодо їх розв'язання, у т.ч. залучаючи до цього інших фахівців (юристів, психологів, медиків тощо) [2].

На думку фахівців, є висока вірогідність того, що людина, яка має намір вчинити самогубство, буде вчасно виявлена при проведенні відповідної морально-психологічної роботи. Не можна допускати того, щоб солдат опинився у ситуації, коли самогубство буде єдиним, на його думку, вірним виходом з неї.

Як показує досвід російсько-української війни однією з основних причин, що заважають розв'язанню вищезазначених проблем, це недоліки у спілкуванні між мобілізованими військовослужбовцями і їх командирами. Нажаль, велика кількість командирів (начальників) зводить процес спілкування з підлеглими до віддавання наказів і розпоряджень, уникаючи, при цьому, наприклад, роз'яснення щодо причин, важливості та необхідності їх виконання. Нажаль, часто, відсутнє просте людське спілкування, не обтяжене вимогами субординації.

Із солдатом треба постійно спілкуватись його командиром (начальником) і намагатись давати йому відповіді на питання, що його хвилюють. Для цього і запроваджувалось, у свій час, командирське та бойове інформування, яке повинні щоденно проводити командири із своїми підлеглими,

під час якого у воїнів є можливість задати питання, що їх найбільше хвилюють і отримати на них вичерпні відповіді людей, від яких залежить не тільки військова діяльність, а й життя воїна.

При вмілому проведенні бесіди можна виявити щирі переживання військовослужбовця про сімейні проблеми, його морально-психологічний стан, думку про стан справ у колективі, про товаришів по службі, про командирів тощо.

У процесі спілкування із підлеглим доцільно:

- бути відкритими, давати розуміти воїну, що він цінний для вас;

- проявляти підтримку та розуміння;

- не знецінювати людину, її проблему та її переживань;

- давати зрозуміти, що з кризового стану/важких переживань є вихід;

не тиснути, а в турботливій формі пропонувати допомогти отримати допомогу [2; 5].

Проте, ще багато командирів (начальників) впевнені в тому, що вести «задушевні» розмови із особовим складом, це прерогатива виключно фахівців з МПЗ, а у них, у командирів, є багато більш важливих справ, ніж «пусті балачки» з підлеглими.

Контроль за статутною організацією життєдіяльності вояків відіграє особливу роль у профілактиці суїцидальних подій. Необхідно проаналізувати, чи не створюються тяготи й позбавлення служби штучно, а не ремствувати на невідповідність солдатів і сержантів до їх перенесення. Усунення цих штучних труднощів, безсумнівно, пом'якшить суїцидальну обстановку у підрозділі.

Доки всі командири, особливо тактичного рівня, не зрозуміють, що головне джерело усіх наших перемог на війні є рядовий та сержантський склад, і саме від його мотивації і морально-психологічного стану залежить перемога у бою, доти ми будемо стикатися із вищезазначеними проблемами.

Наполеон якось сказав: «Позбавити себе життя через кохання є божевілля, через втрату грошей – низькість, через ображену честь – слабкість. Воїн, який самовільно позбавляє себе життя, нітрохи не кращий за дезертира, який тікає перед битвою з поля бою».

І справді, солдат, який позбавляє життя себе, а не своїх ворогів, стає на бік

противника. Принаймні, своїй армії він нічим не допомагає. Інакше як дезертиром його не назвеш. А ніхто з командирів (начальників) не хоче, щоб його підлеглі ставали дезертирами.

Висновки. Таким чином, ми вважаємо, що командири підрозділів та військових частин, фахівці структур морально-психологічного забезпечення повинні вживати усіх можливих заходів щодо попередження серед військовослужбовців призваних за мобілізацією самогубств на ґрунті сімейних негараздів.

На нашу думку, при застосуванні командирами підрозділів та фахівцями

структур морально-психологічного забезпечення у своїй повсякденній діяльності запропонованих рекомендацій дозволить знизити психологічну травматизацію військовослужбовців, які беруть участь у бойових діях та буде сприяти зменшенню серед них випадків самогубств.

Перспективними напрямками подальшого дослідження порушених питань можуть бути: обґрунтування методів і способів профілактики самогубств серед військовослужбовців призваних за мобілізацією шляхом покращення формування їх психологічної стійкості та готовності до виконання бойових завдань.

Список використаних джерел

1. Вісник Національного університету оборони України №4 (68) 2022. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-68-4-130-138>
2. Неврова А. Б., Романишин А. М. (2023). Психологія індивідуальної роботи з військовослужбовцями: навчально-методичний посібник / А. Б. Неврова, А. М. Романишин.- Київ «Центр учбової літератури» 336 с.
3. Романишин А. М., Неврова А. Б., Черевичний С. В. та ін. (2022). Методика індивідуальної роботи з особовим складом підрозділу / [А. М. Романишин, А. Б. Неврова, С. В. Черевичний та ін.]. – Київ: 7БЦ, 128 с.
4. Мацевко Т. М., Капінус О. С., Гузенко І. М. «і інші» (2017). Профілактика відхиленої поведінки у військовослужбовців: навчально-методичний посібник / Мацевко Т. М. «та ін.» – Львів: НАСВ 322.
5. Музичко Л. Т., Мацевко Т. М., Мась Н. М. «та ін.» (2021). Основи психологічного консультування військовослужбовців: навчально-методичний посібник / Музичко Л. Т., Мацевко Т. М. «та ін.».- Львів: НАСВ, 297 с.

References

1. Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy №4 (68) 2022. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-68-4-130-138>
2. Neurova, A., Romanyshyn, A. (2023). *Psychology of individual work with military personnel: educational and methodological manual*. Kyiv «Tsentri uchbovoi literatury», (336 p.). (in Ukrainian).
3. Romanyshyn, A., Neurova, A., Cherevychnyi, V. ta in. [Methods of individual work with the personnel of the unit]. (2022). *Metodyka individualnoi roboty z osobovym skladom pidrozdilu.* (128 p.) Kyiv: (in Ukrainian).
4. Matsevko, T., Kapinus, O., Huzenko, I., (2017). *Profilaktyka vidkhylnoi povedinky u viiskovosluzhbovtziv: navchalno-metodychnyi posibnyk «ta in.»*. [Prevention of deviant behavior in military personnel: training manual] Lviv: NASV (322p.) (in Ukrainian).
5. Muzychko, L., Matsevko, T., Mas, N., «ta in.» (2021). *Osnovy psykholohichnoho konsultuvannia viiskovosluzhbovtziv: navchalno-metodychnyi posibnyk.* [Basics of psychological counseling of military personnel: educational and methodological manual] Lviv: NASV, (297p.). (in Ukrainian).

Summary

Romanishin A. *Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor Scientific-Research Center for Humanitarian Problems of the Armed Forces of Ukraine*
Neurova A. *Doctor of Philosophy in the field of psychology, Associate Professor, psychologist of the National Guard of Ukraine*

PREVENTION OF SUICIDES AMONG MILITARY SERVANTS CALLED FOR MOBILIZATION

Summary. *The article examines the main factors contributing to the suicide of servicemen called up for mobilization and participating in hostilities and presents recommendations for their prevention, developed on the basis of an analysis of the experience of the Russian-Ukrainian war, the authors' personal experience and the results of a survey of military personnel.*

Introduction. *Analyzing the experience of combat operations and studies on the causes of suicide by servicemen of the Armed Forces of Ukraine, we came to the conclusion that the relevance of the problem of*

suicidal behavior for the Armed Forces is due to the lack of a tendency to decrease the number of suicides among military personnel.

The largest number of suicides occurs among servicemen called up for mobilization.

The reasons contributing to suicide by military personnel also remain stable. About 30% of military personnel commit suicide on the ground family troubles (misunderstandings with parents (relatives), worries about family members who remained in the occupied territory, conflicts with spouses (lovers), etc.

It is possible to define the following types of conflicts caused by family and household problems (troubles) of servicemen:

- troubles in relations with parents, spouses, relatives, loved ones, etc.;*
- unhappy love, betrayal of a beloved (beloved), divorce;*
- the presence of unsatisfactory social and household conditions, complete despair in one's own strength, social degradation of the individual;*
- serious illness, death of loved ones or relatives;*
- intimate and sexual problems;*
- unwanted pregnancy, abortion.*

Purpose. *The purpose of the article is a theoretical analysis of scientific sources on the researched problem, determination of ways to achieve the effectiveness of suicide prevention among servicemen called up for mobilization, committed as a result of family troubles.*

Methods. *Empirical methods were used to solve the research tasks: observation and survey.*

Originality. *The article examines the types of conflicts caused by family and household problems (troubles) of military personnel of the Armed Forces of Ukraine called up for mobilization in the conditions of the Russian-Ukrainian war. The socio-psychological features of military personnel up for mobilization have been determined. Measures to prevent suicide among military personnel up for mobilization due to family troubles are proposed.*

Conclusion. *Thus, we believe that the commanders of units and military units, specialists of moral and psychological support structures should take all possible measures to prevent suicide among servicemen called up for mobilization due to family troubles.*

In our opinion, when unit commanders and specialists of moral and psychological support structures apply the proposed recommendations in their daily activities, it will reduce the psychological traumatization of servicemen participating in combat operations and will contribute to the reduction of suicides among them.

Keywords: *suicide; hostilities; conflicts; prevention, mobilized.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Received/Поступила: 26.06.23.